

ПРАВО ОСОБИ НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ПРАВОВОГО СТАТУСУ УЧАСНИКІВ ПУБЛІЧНО-УПРАВЛІНСЬКИХ ПРАВОВІДНОСИН

THE RIGHT OF AN INDIVIDUAL TO A FAIR TRIAL AS A COMPONENT OF THE LEGAL STATUS OF PARTICIPANTS IN PUBLIC ADMINISTRATIVE LEGAL RELATIONS

Лукошкіна Ю.Ю., здобувач

Науково-дослідний інститут публічного права

Метою наукової статті є права особи на справедливий суд як складник правового статусу учасників публічно-управлінських правовідносин. Встановлено, що кожен має право на справедливий розгляд його справи судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо прав та обов'язків цивільного характеру (постанова Великої Палати Верховного Суду від 28 квітня 2020 р., справа № 607/15692/19). Визначено, що «право на справедливий суд» є невід'ємним, але не є абсолютним, що допускає застосування обмежень щодо його реалізації права державою через застосування засобів, що можуть бути використані для досягнення цієї мети (рішення у справі «Креуз проти Польщі» (Kreuz v. Poland) від 16 червня 2001 року, заява № 28249/95, §53), на засадах легітимності мети застосування обмеження та дотримання вимог пропорційного співвідношення між використаними засобами та переслідуваною метою. Підкреслено, що лише факт доступу до правосуддя не означає якість реалізації функції судового контролю. Обґрунтовано, що право на доступ до адміністративного судочинства має розглядатися не лише як суб'єктивне публічне право, а і як об'єктивно гарантована інституція, що є складником функції держави. Здійснено, що розгляд права на доступ до адміністративного судочинства вимагає дослідження його суб'єктивного та об'єктивного розуміння та має бути відображено у його співвідношенні із вимогами дотримання принципу верховенства права, який має як гуманістичний, так і інституційний характер реалізації.

Ключові слова: адміністративне судочинство, апеляційне оскарження судових рішень, виконання судових рішень, воєнний стан, досудове вирішення спорів, Європейський суд з прав людини, касаційне оскарження судових рішень, суб'єктивні публічні права людини, право на доступ до правосуддя, право на судовий захист, розумний строк, справедливість.

The purpose of the scientific article is the right of an individual to a fair trial as a component of the legal status of participants in public administrative legal relations. It is established that everyone has the right to a fair hearing of his case by a court established by law, which will resolve a dispute regarding civil rights and obligations (decision of the Grand Chamber of the Supreme Court of April 28, 2020, case No. 607/15692/19). It is determined that the "right to a fair trial" is inalienable, but not absolute, which allows the application of restrictions on the exercise of this right by the state through the use of means that can be used to achieve this goal (decision in the case "Kreuz v. Poland" (Kreuz v. Poland) of June 16, 2001, application No. 28249/95, §53), on the basis of the legitimacy of the purpose of applying the restriction and compliance with the requirements of proportionality between the means used and the goal pursued. It is emphasized that the mere fact of access to justice does not mean the quality of the implementation of the function of judicial control. It is substantiated that the right to access to administrative proceedings should be considered not only as a subjective public right, but also as an objectively guaranteed institution that is a component of the function of the state. It is realized that the consideration of the right to access to administrative justice requires the study of its subjective and objective understanding, and should be reflected in its correlation with the requirements of compliance with the principle of the rule of law, which has both a humanistic and institutional nature of implementation.

Key words: administrative justice, appeal of court decisions, execution of court decisions, martial law, pre-trial resolution of disputes, European Court of Human Rights, cassation appeal of court decisions, subjective public human rights, right to access to justice, right to judicial protection, reasonable time, justice.

Постановка проблеми. Забезпечення належного доступу до засобів адміністративно-судочинного врегулювання спорів є складником права особи на справедливий судовий розгляд, що встановлено у статті 55 Конституції України [1].

Вимоги щодо доступності правосуддя визначаються у положеннях чинного законодавства України, де встановлюються стандарти відкритості судів, розумності строків розгляду справ та проблем їх дотримання, а також гарантування права особі на оскарження судових рішень.

Стан наукової розробки проблеми. Окремі питання здійснення адміністративного судочинства, його нормативно-правової регламентації висвітлювались у наукових працях таких учених та практиків, як: В.Б. Авер'янов, Н.О. Армаш, Ю.П. Битяк, Я.О. Берназюк, М.А. Бояринцева, І.П. Голошніченко, М.Ю. Віхляєв, П.В. Діхтєвський, Р.А. Каложний, О.В. Кузьменко, М.П. Кучерявенко, М.В. Савчин, Л.Є. Кисіль, М.І. Козюбра, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпаков, Т.О. Карабін, Ю.О. Легеза, Д.В. Лученко, П.М. Рабінович, О.Л. Соколенко, А.А. Шарая, Ю.С. Шемшученко та ін. Забезпечення права на судовий захист у публічно-управлінських правовідносинах розглядалось у працях таких учених, як: І.О. Верба, А.В. Завидняк, Я.В. Лазур, Н.Б. Писаренко, В.М. Бевзенко, М.І. Смокович, Т.М. Іваненко та ін.

Метою наукової статті є права особи на справедливий суд як складник правового статусу учасників публічно-управлінських правовідносин.

Виклад основного матеріалу. Відкритість та доступність правосуддя є відповідністю реалізації основоположних засад верховенства права та гарантій незалежності судів.

Однак при цьому верховенство права має базуватися на застосуванні закону, який є справедливим, а отже, адміністративний суд має уникати застосування такого нормативно-правового акта, який суперечить конституційним принципам права, або його застосування призводить до порушення прав та інтересів людини і громадянина як найвищої соціальної цінності. Але при цьому адміністративний суд не повинен допускати обмежувального тлумачення норм закону, якщо воно призводить до обмеження прав і свободи особи та громадянина [2, с. 45; 3, с. 45–50].

Розвиток змісту категорії «доступ до правосуддя» закріплюється також у статті практики Конституційного Суду України [4]. Так, у Рішенні Конституційного Суду України № 9-рп/2012 від 12.04.2012 р. у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) зазначено, що «конституційні права і свободи є фундаментальною основою існування та розвитку Українського народу, а тому держава зобов'язана створювати ефективні організаційно-правові механізми для їх реалізації. Відсутність таких механізмів нівелює сутність конституційних прав і свобод, оскільки призводить до того,

що вони стають декларативними, а це є неприпустимим у правовій державі» [4]. Згідно із ч. 1 ст. 55 Конституції України [1] права і свободи людини і громадянина захищаються судом, і тому держава зобов'язана гарантувати кожному захист його прав і свобод у судовому порядку; суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їхні права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод (пункт 1 резолютивної частини Рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 1997 року № 9-зп) [5].

Відповідно до ч.ч. 1, 2 ст. 24 Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом; не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією України, законами чи міжнародними договорами України (ч. 1 ст. 26 Конституції України). Такий самий підхід встановлено у частині четвертій статті 7 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07 липня 2010 року № 2453-VI [6].

Стандарти рівності та недопустимості проявів дискримінації особи є не лише національними стандартами правової системи України, а і міжнародними правовими стандартами, зокрема, ст.ст. 1, 2, 7 Загальної декларації прав людини 1948 року, ст.ст. 14, 26 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року, ст. 14 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [7], статті 1 Протоколу № 12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, що в різні часи були ратифіковані Україною.

У Рішенні Конституційного Суду України № 9-рп/2012 від 12.04.2012 р. у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) було зазначено, що «рівність усіх людей в їхніх правах і свободах означає необхідність забезпечення їм рівних правових можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод». Конституційним Судом України наголошувалось, що у правовій державі звернення до суду є універсальним механізмом захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб. Отже, до основних засад судочинства необхідно віднести передусім законність, рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальність сторін та свободу в наданні ними суду своїх доказів і в доведенні перед судом їх переконливості, що у сукупності означає його доступність (п.п. 1, 2, 4 ч. 3 ст. 129 Конституції України).

Зміст рішень Конституційного Суду України свідчить про непорушність права особи на доступ до правосуддя, яке охоплює можливість особи ініціювати судовий розгляд та брати безпосередню участь у судовому процесі, або позбавлений такого права, і не може бути обмежено [4; 8].

Звернення до аналізу практики Верховного Суду також свідчить про необхідність захисту права особи на доступ до суду, його гарантування державою [9]. Так, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 28 квітня 2020 р., справа № 607/15692/19 було розглянуто питання забезпечення доступу позивача до суду. Великою Пала-

тою Верховного Суду було зазначено, що відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) [10] кожен має право на справедливий розгляд його справи судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо прав та обов'язків цивільного характеру. Виходячи із практики Європейського суду з прав людини право доступу до суду є невід'ємною складовою частиною права на суд, гарантованого пунктом 1 статті 6 Конвенції (такий висновок було досягнуто у справі «Голдер проти Сполученого Королівства» (*Golder v. The United Kingdom*) від 21 лютого 1975 року, заява № 4451/70, §36 [11]).

Але при цьому «право на суд», попри те, що воно є невід'ємним, але воно не є абсолютним. Застосування обмежень щодо реалізації права на суд є можливим, але має бути врегульовано державою, при цьому Конвенцією залишається вибір за державою засобів, що можуть бути використані для досягнення цієї мети (наприклад, рішення у справі «Креуз проти Польщі» (*Kreuz v. Poland*) від 16 червня 2001 року, заява № 28249/95, §53 [12]).

Отже, не кожна перешкода у реалізації права на суд, зокрема права на доступ до суду, є порушенням такого права. Застосовані державою обмеження права на доступ до суду не можуть порушувати саму сутність цього права. Більше того, обмеження не входить у сферу застосування пункту 1 статті 6 Конвенції, якщо не переслідує легітимну мету, і якщо відсутнє «пропорційне співвідношення між використаними засобами та переслідуваною метою» [13; 14].

Необхідно підкреслити, що обмеження у доступі до того чи іншого суду можуть бути застосовані державою лише в тому випадку, коли необхідно встановити належність предметної юрисдикції врегулювання спору. Крім того, позивач не має юридичної можливості вимагати заборони на майбутнє видавати розпорядження про витребування заяв на отримання разової грошової допомоги від учасників бойових дій. Це є правомірним обмеженням, яке забезпечує юридичну визначеність у застосуванні норм процесуального права. Таке судження свідчить про дотримання права особи на доступ до суду. Забезпечення доступу до суду має гарантуватися тим, що є допустимим звернення до суду із позовом із витребуванням відповідних документів.

Висновок. Отже, кожен має право на справедливий розгляд його справи судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо прав та обов'язків цивільного характеру (постанова Великої Палати Верховного Суду від 28 квітня 2020 р., справа № 607/15692/19). Визначено, що «право на справедливий суд» є невід'ємним, але не є абсолютним, що допускає застосування обмежень щодо реалізації права державою через застосування засобів, що можуть бути використані для досягнення цієї мети (рішення у справі «Креуз проти Польщі» (*Kreuz v. Poland*) від 16 червня 2001 року, заява № 28249/95, §53), на засадах легітимності мети застосування обмеження та дотримання вимог пропорційного співвідношення між використаними засобами та переслідуваною метою.

Лише факт доступу до правосуддя не означає якість реалізації функції судового контролю.

Право на доступ до адміністративного судочинства має розглядатися не лише як суб'єктивне публічне право, а і як об'єктивно гарантована інституція, що є складником функції держави.

Розгляд права на доступ до адміністративного судочинства вимагає дослідження його суб'єктивного та об'єктивного розуміння та має бути відображено у його співвідношенні із вимогами дотримання принципу верховенства права, який має як гуманістичний, так і інституційний характер реалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України / за ред. Ю.П. Битяка, Н.Б. Писаренко. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 292 с.
3. Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України. Станом на 26 липня 2024. / За заг. ред. Чубенка А.Г. Київ : Видавничий дім «Професіонал», 2024. 654 с.
4. Рішення Конституційного Суду України № 9-рп/2012 від 12.04.2012 р. у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-12#Text>
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) від 25 грудня 1997 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97#Text>
6. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
8. Лєгеца Ю.О. Нормативно-правові засади недоторканності судді. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 564–566.
9. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 28 квітня 2020 р., справа № 607/15692/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/89252075>
10. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
11. Справа «Голдер проти Сполученого Королівства» (*Golder v. The United Kingdom*) від 21 лютого 1975 року, заява № 4451/70, §36. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%5C%22001-57496%22%5D%7D>
12. Рішення у справі «Креуз проти Польщі» (*Kreuz v. Poland*) від 16 червня 2001 року, заява № 28249/95, §53. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/227756_227821
13. Справа «Ашингдейн проти Сполученого Королівства» (*Ashingdane v. the United Kingdom*) від 28 травня 1985 року, заява № 8225/78, §57.
14. Справа «Файєд проти Сполученого Королівства» (*Fayed v. the United Kingdom*) від 21 вересня 1980 року, заява № 17101/90, §65.